

O nieformalnym uczeniu się dorosłych: perspektywy, wyzwania i konteksty

Julita Pieńkosz / Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji w Warszawie

e-mail: julita.pienkosz@frse.org.pl

ORCID: 0000-0003-3726-4184

W ostatnich latach edukacja dorosłych jako element idei uczenia się przez całe życie stała się przedmiotem analiz zarówno w politykach publicznych, jak i w badaniach naukowych. Nastąpiła zmiana w postrzeganiu procesu uczenia się – nie jest on już utożsamiany wyłącznie z edukacją formalną, lecz obejmuje również różnorodne aktywności edukacyjne realizowane w codziennym życiu. Skupienie uwagi na efektach uczenia się, czyli na faktycznie posiadanej wiedzy i umiejętnościach, niezależnie od sposobu ich nabycia, przyczyniło się do uznania uczenia nieformalnego za istotny obszar zainteresowania polityk publicznych, badań oraz analiz. Ten rodzaj zdobywania wiedzy i umiejętności charakteryzuje się wysokim stopniem autonomii uczącego się, a także znaczną elastycznością w zakresie wyboru czasu i miejsca nauki. Nabyte w ten sposób kompetencje mogą stanowić istotny kapitał zarówno w sferze zawodowej, jak i osobistej, przyczyniając się do wzrostu dobrostanu jednostki.

Badania nad zjawiskiem uczenia się osób dorosłych prowadzone przez Instytut Badań Edukacyjnych–Państwowy Instytut Badawczy pokazują, że większość dorosłych Polaków rozwija swoje kompetencje głównie w sposób nieformalny. Jednocześnie ten rodzaj uczenia się pozostaje szczególnie trudny do pomiaru i analizy. Wynika to z różnorodności podejść teoretycznych, definicji, typologii zjawiska, a także złożoności metodologicznej w zakresie konstruowania narzędzi badawczych i wskaźników oraz interpretacji wyników. Problemy i wyzwania w tym obszarze uwypukliły również dyskusje, które miały miejsce podczas konferencji „Poza Schematem. Nieformalne uczenie się dorosłych w perspektywie badawczej. Trendy, wyzwania, możliwości”, zorganizowanej przez Instytut Badań Edukacyjnych w 2023 r.

Ta wielowymiarowa problematyka nieformalnego uczenia się dorosłych, obejmująca wyzwania teoretyczne i metodologiczne, różne konteksty, w których było i jest ono podejmowane oraz możliwości, jakie daje, znalazła odzwierciedlenie w tekstach zamieszczonych w bieżącym numerze „Edukacji”.

Numer otwiera artykuł Katarzyny Chyl zatytułowany „Jak nauczyć się czytać w dorosłości? Joanny Landy-Tołwińskiej walka z analfabetyzmem”. Przez pryzmat działalności tej pionierki pracy oświatowej z osobami dorosłymi autorka podejmuje problematykę uczenia nieformalnego z kilku perspektyw. Prezentuje podejście do badania tego rodzaju uczenia się w Polsce w okresie socjalizmu, rozwój idei samokształcenia z perspektywy historycznej oraz porusza wciąż aktualny problem analfabetyzmu funkcjonalnego.

Kolejny artykuł „Lotnictwo amatorskie jako obszar nieformalnego uczenia się dorosłych w II Rzeczypospolitej” stanowi studium z pogranicza historii techniki, andragogiki i wychowania. Magdalena Rzepka prezentuje w nim specyficzny kontekst uczenia się nieformalnego w ujęciu historycznym. Analizując treści publikowane w czasopiśmie poświęconych tematyce lotniczej w II RP przygląda się skali uczenia nieformalnego, poruszonym tematom, efektom aktywności edukacyjnych, jak również strukturze społecznej uczących się.

Dwa kolejne artykuły przedstawiają różnorodność podejść do uczenia się nieformalnego z perspektywy dorobku andragogiki. Hanna Solarczyk-Szwec w tekście „O edukacji nieformalnej w polskim dyskursie andragogicznym – przegląd konceptualizacji” analizuje ewolucję podejścia do uczenia się dorosłych, podkreślając rosnącą złożoność zjawiska i dwa dominujące paradygmaty: instrumentalny i interpretatywny. Jak argumentuje autorka, edukacja nieformalna okazuje się być zjawiskiem zmiennym kulturowo, zależnym od kontekstu społeczno-politycznego. Z kolei Ewa Przybylska w tekście „Uczenie się nieformalne w niemieckim dyskursie naukowym. Perspektywa andragogiczna” uzupełnia ten obraz, podejmując analizę wiodących tematów i wykorzystywanej metodologii w badaniu zjawiska uczenia się nieformalnego w Niemczech.

W kolejnych artykułach autorzy podejmują próbę identyfikacji wyzwań metodologicznych związanych z pomiarem aktywności edukacyjnych podejmowanych przez osoby dorosłe. Barbara Worek w tekście „Uczenie nieformalne w badaniach «Bilans Kapitału Ludzkiego»». Treść i forma pytań kwestionariuszowych a wartości wskaźników aktywności edukacyjnej” udowadnia, jak trudne jest zdefiniowanie i kwantyfikacja tego zjawiska w badaniach sondażowych. Autorka zwraca uwagę, że problemy te pogłębia coraz większa różnorodność form uczenia się nieformalnego oraz zmiany wywołane rozwojem nowych technologii. Podobnie badania jakościowe nie są wolne od trudności w uchwyceniu zjawiska uczenia się, na co zwraca uwagę Wojciech Goła w artykule „Nienarracyjni rozmówcy czy nienarracyjny temat? Wyzwania metodologiczne w badaniu narracyjnym na temat uczenia się w dorosłości”. Autor konfrontuje czytelnika z przykładami trudnych narracji, porusza problem metodologicznych i etycznych granic analiz tych wywiadów, ale także proponuje konkretne rozwiązania.

Tekst „Nieformalne uczenie się dorosłych w polityce Unii Europejskiej” to z kolei próba usystematyzowania wiedzy dotyczącej kształcenia się przez całe życie w polityce Unii Europejskiej. Karolina Messyasz na podstawie analizy dokumentów strategicznych pokazuje ewolucję podejścia do uczenia się dorosłych w tej polityce i argumentuje, że wpisuje się ono w określoną wizję polityczno-gospodarczą.

Numer zamyka artykuł Iwony Sobieraj „Od zaangażowania do wiedzy i umiejętności. Nieformalne uczenie się dorosłych w projektach nauki obywatelskiej”. Autorka podejmuje temat, który w publikacjach polskich dotyczących edukacji jest wciąż w niewielkim stopniu eksplorowany. Celem jest pokazanie potencjału oraz wyzwań, przed jakimi stoi nauka obywatelska (citizen science), zwłaszcza w kontekście nieformalnych aktywności edukacyjnych.
